

УДК 336

Балануца О.О.

**МІСЦЕ І РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ ЯК
ОСНОВОПОЛОЖНОГО ЧИННИКА ЕФЕКТИВНОЇ БОРОТЬБИ
ДЕРЖАВИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ) ТА
ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРОРИЗМУ**

У статті визначено основні цілі та завдання фінансового моніторингу в Україні. Також наведено пропозиції щодо здійснення організаційних заходів, спрямованих на боротьбу із легалізацією тіншових капіталів і фінансування тероризму.

***Ключові слова:** фінансовий моніторинг, легалізація «відмивання» брудних грошей, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму.*

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток нашої країни визначальною мірою залежить від розбудови цілісної системи державної протидії такому суспільному явищу як легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, основа якої полягає в збереженні ринкових принципів функціонування фінансової системи та безпеки країни.

Цілком справедливо буде відзначити, що боротьба з відмиванням «брудних» коштів та фінансуванням тероризму на сьогодні є одним з найефективніших механізмів протидії кримінальній економічній системі, яка вкрай негативно впливає на суспільство, оскільки порушує інтереси законного бізнесу і репутацію окремих його сегментів та учасників, підриває довіру суспільства до всієї фінансової системи і є загрозою нормальному функціонуванню кредитно-фінансових установ країни. Але більше того, вона створює певну загрозу економічній безпеці будь-якої держави, оскільки саме легалізований тіншовий капітал дозволяє організованій злочинності скуповувати всі види власності і встановлювати контроль над економічною, а далі і над політичною, системою країни. Провідну роль у вирішенні зазначених проблем, з нашої точки зору, повинен забезпечувати дієвий (прозорий) механізм фінансового моніторингу.

В цілому, діяльність фінансового моніторингу спрямована на реалізацію функцій і завдань держави у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Незважаючи на вжиті сьогодні заходи, легалізація (відмивання) злочинних доходів стала глобальною загрозою економічній та політичній безпеці країни, у зв'язку з чим цей вид злочинної діяльності перебуває у центрі уваги правоохоронних та фінансових органів більшості держав світового співтовариства.

Зважаючи на це, виникає об'єктивна потреба провести ґрунтовний аналіз сучасного стану боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансуванням тероризму, визначити основні проблеми та шляхи вдосконалення системи фінансового моніторингу в цілому з метою подальшого становлення та розвитку фінансового моніторингу в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найвагоміших робіт, що висвітлюють проблеми, пов'язані з відмиванням «брудних» коштів та фінансуванням тероризму, а також напрямів розвитку системи фінансового моніторингу можна назвати праці таких відомих вчених, як: А. Базелюка, О. Бандурки, О. Барановського, А. Буткевича, З. Варналія, В. Васильчака, О. Власюка, А. Гальчинського, І. Даньшина, Е. Дідоренка, М. Єрмошенка, Т. Ковальчука, Є. Користіна, Г. Матусовського, О. Турчинова, А. Тимошенка, Ю. Феценка, та ін.

Мета статті. Полягає у висвітленні основних тенденцій розвитку фінансового моніторингу в Україні як основоположного чинника ефективної боротьби держави з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у своєму економічному розвитку держава, фінансова система якої знаходиться в процесі становлення, всіляко намагається сприяти запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, а також проводити боротьбу з фінансуванням тероризму, тобто веде боротьбу за «чистоту» грошей. У зв'язку з цим особливу роль у цій боротьбі з протидією легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму відіграє фінансовий моніторинг, до складу якого входять: спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу – Державний комітет фінансового моніторингу України (підрозділ фінансової розвідки); інші суб'єкти державного, а також первинного фінансового моніторингу.

Загалом, першим кроком у створенні в Україні системи боротьби з відмиванням грошей, що носила організаційний характер, можна вважати Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з приховуванням неоподаткованих доходів, а також відмиванням доходів, одержаних незаконним шляхом» від 22 червня 2000 року № 813. Відповідно до цього Указу на Державну податкову адміністрацію України покладалося завдання забезпечувати виявлення фактів приховування від оподаткування або маскуванню незаконного походження доходів, виявлення їх справжнього характеру і джерел набуття, місцезнаходження і переміщення, розміру, використання, у тому числі для здійснення підприємницької, іншої господарської, інвестиційної, благодійної діяльності, розрахункових і кредитних операцій [3].

Згодом, у січні 2002 року, було створено Державний департамент фінансового моніторингу, що діє при Міністерстві фінансів України. Починаючи з 2002 р., затверджуються щорічні Програми протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом. Ці Програми передбачають вжиття скоординованих заходів нормативно-правового,

організаційного та методичного характеру з метою забезпечення застосування Сорока рекомендацій FATF, створення умов для співробітництва правоохоронних органів з фінансовими установами, як українськими, так і міжнародними. Своєчасне виконання Програми контролюється урядом [3].

Одночасно із створенням Державного департаменту фінансового моніторингу наприкінці 2002 року було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», який став фундаментом створення національної системи протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, а також правовим підґрунтям для подальшого вдосконалення законодавства. Відзначимо, що його прийняття, перш за все, стало переломним моментом на шляху формування в Україні системи фінансового моніторингу.

До набрання зазначеним Законом чинності зусилля всіх без винятку органів державної виконавчої влади і Національного банку України було спрямовано на успішну імплементацію його положень, тобто створення гнучкої і прозорої системи фінансового моніторингу відповідно до рекомендацій FATF (Міжнародної організації, метою діяльності якої є розвиток і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей).

У свою чергу, з метою забезпечення максимальної незалежності підрозділу фінансової розвідки України у прийнятті рішень Указом Президента України від 28 вересня 2004 року № 1144 «Про Державний комітет фінансового моніторингу України» на базі Державного департаменту фінансового моніторингу у складі Міністерства фінансів України було утворено Державний комітет фінансового моніторингу України – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом [1].

Нині у своїй діяльності Державний комітет фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг) керується Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 року № 2258-VI та використовує рекомендації міжнародних організацій, які спрямовані на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Основними завданнями Державного комітету фінансового моніторингу України, зокрема, є:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванні тероризму;

- створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- налагодження співпраці, взаємодії та обміну інформацією з державними органами, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями в зазначеній сфері;

- забезпечення представництва України в установленому порядку в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму [2].

Ще одним вагомим кроком у скоординованості спільних дій у сфері боротьби з відмиванням злочинних доходів було прийняття 21 жовтня 2009 року Постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України №1119 «Про затвердження плану заходів на 2010 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму», яка була розроблена Держфінмоніторингом за участю більш як 50 державних органів України.

Основною метою цієї спільної Постанови є здійснення заходів щодо імплементації рекомендацій експертів MONEYVAL за результатами III раунду оцінки України та провадження в національне законодавство Сорока рекомендацій FATF, Дев'яти Спеціальних рекомендацій FATF у боротьбі з фінансуванням тероризму та інших міжнародних стандартів з метою вдосконалення системи протидії легалізації злочинних доходів, шляхом запровадження державними органами України низки практичних заходів [4].

На сьогодні в Україні для забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, Державним комітетом фінансового моніторингу України було підготовлено Проект розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму на 2011-2015 роки", реалізація якої дасть змогу забезпечити:

- системну реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- відповідність національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму міжнародним правовим стандартам;

- дієву співпрацю та постійний інформаційний обмін з органами виконавчої влади, іншими державними органами – суб'єктами державного фінансового моніторингу, а також компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями в зазначеній сфері;

- дотримання та неухильне виконання комплексу вимог, визначених законодавством щодо діяльності спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

- своєчасне подання до уповноважених правоохоронних органів, а також розвідувальних органів України відповідних узагальнених матеріалів, які

засвідчують підозри щодо відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

– підвищити якість роботи з перепідготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів органів державної влади з питань фінансового моніторингу та працівників суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

– стимулювати приплив інвестицій у національну економіку з боку економічно-розвинених країн;

– зробити фінансову систему України здатною протистояти загрозам відмивання злочинних доходів та можливим випадкам використання її для фінансування тероризму;

– сприяти наповненню дохідної частини державного бюджету [2].

Водночас реалізація стратегії призведе до вдосконалення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму та буде сприяти подальшому розвитку фінансового моніторингу в Україні [2].

Окрім того, на цьому етапі розвитку фінансового моніторингу в Україні актуальним залишається забезпечення ефективності взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу, оскільки критерії ідентифікації операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та механізми передачі інформації про дані операції визначають результативність системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Існуюча структура проведення фінансового моніторингу забезпечує, по-перше, ідентифікацію операцій, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу, а по-друге, перевірка вищевказаної інформації свідчить про зв'язок фінансових операцій з легалізацією доходів, здобутих злочинним шляхом. При цьому нерозв'язаними залишаються проблеми оперативного одержання Державним комітетом фінансового моніторингу України (Держфінмоніторингом) з відповідних баз даних органів виконавчої влади інформації, необхідної для проведення аналізу та оцінки ефективності заходів, що вживаються для запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму.

Виходячи з цього, для створення ефективної системи взаємодії між відповідальними органами виконавчої влади, насамперед, необхідно: удосконалення механізму взаємодії правоохоронних органів та Державним комітетом фінансового моніторингу, у тому числі в рамках порушених кримінальних справ; використання можливостей Національного центрального бюро "Інтерполу" у провадженні діяльності щодо запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і протидії фінансуванню тероризму; удосконалення механізму взаємодії між правоохоронними та іншими органами виконавчої влади у боротьбі з торгівлею людьми, наркобізнесом, фінансуванням тероризму, незаконною міграцією, а також забезпечення проведення всебічного, повного і об'єктивного досудового розслідування кримінальних справ; забезпечення вдосконалення функціонування Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації

(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, що дасть можливість:

- об'єднати інформаційні ресурси відповідальних органів виконавчої влади;

- створити цілісну систему інформаційної взаємодії відповідальних органів виконавчої влади, інших суб'єктів системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму;

- створити єдиний інформаційний простір для забезпечення проведення комплексного аналізу інформації про доходи, одержані злочинним шляхом, виявлення механізмів їх легалізації, запобігання відмиванню таких доходів і фінансуванню тероризму;

- забезпечити розвиток системи запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму, виконання вимог Сорока рекомендацій групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF).

Окрім цього, у сфері удосконалення механізму регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу доцільним є:

- забезпечення здійснення функцій регулювання та нагляду, спрямованих на підвищення ефективності суб'єктами первинного фінансового моніторингу діяльності із запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму;

- забезпечення проведення суб'єктами державного фінансового моніторингу, які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, аналізу заходів, які вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу з метою запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму, зокрема у сфері діяльності гральних закладів, ломбардів, пунктів обміну валюти, підприємств поштового зв'язку, членів міжнародних платіжних систем (Western Union, Money Gram, Anelik тощо);

- недопущення провадження діяльності фізичних і юридичних осіб, що надають послуги з переказування коштів без отримання відповідної ліцензії та без державної реєстрації як суб'єктів господарювання;

- залучення правоохоронними органами до проведення дослідчих перевірок з питань запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму представників суб'єктів державного фінансового моніторингу, які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу;

- забезпечення розроблення суб'єктами державного фінансового моніторингу методичних рекомендацій з питань запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму та надання відповідної інформації суб'єктам первинного фінансового моніторингу, іншим зацікавленим особам.

Вищерозглянуті заходи, на наш погляд, дозволять підвищити ефективність взаємодії між суб'єктами системи фінансового моніторингу й оптимізувати

механізм їх діяльності, що, у свою чергу, сприятиме подальшому становленню та розвитку фінансового моніторингу в Україні.

Висновки. Запорукою успішної боротьби з відмиванням грошей, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму, яка є невід'ємною умовою забезпечення цілісності фінансової системи України, є забезпечення тісної взаємодії Державного комітету фінансового моніторингу (Держфінмоніторингу) з правоохоронними органами та органами, що здійснюють контроль за додержанням законодавства і співробітництва з правоохоронними органами іноземних держав у питаннях запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з фінансуванням тероризму. При цьому традиційні методи правоохоронних органів повинні підкріплюватися участю самої фінансової системи. Це, у першу чергу, пов'язано з тим, що фінансові установи володіють найважливішою інформацією про операції, за якими можуть приховуватися злочинні наміри.

Обов'язковою умовою успішного розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму є налагоджена координація і взаємодія діяльності між різними органами і структурами, у компетенцію яких входить протидія цьому виду злочинів.

Ефективне вирішення окресленої проблеми повинно відбуватися цілісною системою дій, а не разовими, епізодичними заходами. Цьому безпосередньо має сприяти й саме населення країни. Кожен громадянин однозначно і прозоро повинен бачити свою участь у реалізації дій легалізації, усвідомлюючи залежність від її успіху свого добробуту та особистого розвитку.

Список використаних джерел

1. Про Державний комітет фінансового моніторингу України: Указ Президента України від 28.09.2004р. № 1144/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 39. – Ст. 2582.
2. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>.
3. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>.
4. Звіт Державного комітету фінансового моніторингу України за 2009 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sdfm.gov.ua>.

Подано до редакції 28 лютого 2011 року

Балануца О.О.

Место и роль финансового мониторинга в Украине как основополагающего фактора эффективной борьбы государства с легализацией (отмыванием средств) и финансированием терроризма

В статье определены основные цели и задачи финансового мониторинга в Украине. Также приведены предложения по осуществлению организационных мероприятий, направленных на борьбу с легализацией теневых капиталов и финансирования терроризма.

Ключевые слова: *финансовый мониторинг, легализация «отмывания» грязных денег, полученных преступным путем, финансирования терроризма.*

Balanutsa O.O.

The place and role of financial monitoring in Ukraine as a fundamental factor for effective control of the state legalization (laundering of funds) and terrorist financing

In the article highlights the main aims and objectives of financial monitoring in Ukraine. Are also given suggestions for the implementation of organizational measures aimed at combating the legalization of shadow capital and financing of terrorism.

Keywords: *financial monitoring, the legalization of "laundering" dirty money obtained by criminal means, the financing of terrorism.*

Балануца Олександр Олександрович – кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи та фінансового моніторингу Національного університету державної податкової служби України.